

Fran a napoleonian

Timp de aproape 20 ani (1795-1815), Franța a cunoscut „pecetea” personalității lui Napoleon Bonaparte. Afirmat în timpul Revoluției ca un militar de excepție, acesta a urcat rapid în ierarhia militară și politică, devenind general, prim-consul (1799-1804) și apoi împărat (1804-1815). A determinat schimbări profunde în plan politic, militar, economic, legislativ, administrativ, care i-au asigurat un loc aparte în istoria Franței și în cea europeană. După înfrângerea Revoluției, Franța a cunoscut 3 etape distincte: Directoratul, Consulatul și Imperiul.

1. DIRECTORATUL (1795-1799)

Convenția Națională a fost înlocuită de un regim politic bazat pe **Constituția anului III** (1795), numit Directorat. Conform Constituției anului III, Franța a fost condusă de un Directorat format din 5 membri, care exercitau puterea executivă. Puterea legislativă era atribuită *Consiliului celor Cinci Sute* și *Consiliului Bătrânilor* (Senat), instituții constituite prin vot cenzitar.

Situația politică a Franței era complicată în anii Directoratului. Deși noua Constituție prezerva principiul separației puterilor în stat, cele două adunări legiuitoare fiind constituite prin alegeri libere, iar libertatea cuvântului fiind garantată, în practică, însă, funcționarea regimului democratic prezenta numeroase fisuri; astfel, în 1797 armata a fost folosită pentru a elimina majoritatea regalistă aleasă în Consiliul celor Cinci Sute, iar în 1798 alegerile au fost anulate datorită majorității iacobine ce se prefigura.

Economia era într-o situație critică, fiind caracterizată de inflație, speculă, creșterea prețurilor, imposibilitatea plății salariilor, lucruri aparținând realității care intrau într-o puternică contradicție cu viața luxoasă afișată de cei proaspăt îmbogățiți.

Criza economică profundă a generat ample mișcări sociale, precum „Conjurația egalilor” condusă de Gracchus Babeuf, care încerca astfel să continue revoluția. Mișcarea sa, ca de altfel și celelalte mișcări regaliste izbucnite în Franța, au fost înfrânte, iar adeptii săi condamnați la moarte. Înfrângerea acestor mișcări a fost un bun prilej pentru tinerii ofițeri de a se afirma, printre aceștia evidențiindu-se și Napoleon Bonaparte, care a ajuns general la numai 25 de ani.

În timpul Revoluției, Napoleon recucerește Toulonul (1793), care era ocupat de englezi, iar sub Directorat a fost numit în fruntea armatei franceze care urma să opereze în Italia împotriva austriecilor. Era numai una din cele trei armate mobilizate de Directorat, și anume cea mai slab dotată. Această campanie a marcat începutul unei excepționale evoluții în plan militar și politic.

Campania din Italia (1796-1797) devenea principalul succes al războiului, Napoleon reușind să obțină 12 victorii împotriva austriecilor în mai puțin de un an. Prin pacea de la Campo Formio, Austria ceda Franței malul stâng al Rinului, Belgia și se angaja să recunoască dominația franceză asupra unei părți a statelor italiene.

Convins că numai noi victorii militare îi pot consolida reputația și încercând să lovească indirect Anglia, Napoleon plănuiește o mare campanie în Orient (1798-1799). Planul său este repede acceptat de un Directorat care cu greu mai reușea să mențină în țară echilibrul între dreapta regalistă și stânga iacobină, și care începuse să vadă în tânărul general un potențial competitor. Astfel, în iunie 1798 Bonaparte îmbarcă 38 000 soldați și 187 savanți pe 335 de vase. Debarcând la Alexandria, i-a învins pe mameluci în bătălia de la piramide, ocupând astfel Egiptul. Între timp amiralul Nelson a distrus flota franceză, astfel încât Napoleon nu a mai avut mijloace de a se mai întoarce în Franța. Campania din Egipt și politica expansionistă a Directoratului au grăbit formarea celei de-a doua coaliții antifranceze, în care intrau Anglia, Austria, Rusia și Turcia. Generalul rus Suvorov a obținut victoria de la Novi (august 1799) și francezii au pierdut Italia. Un corp expediționar englez a debarcat în Olanda. Invazia străină amenința din nou hotarele Franței.

În vara anului 1799, aflat în campania din Egipt, Napoleon a citit într-un ziar englezesc despre înfrângerile francezilor în Europa. A predat comanda armatei generalului Kleber și s-a întors în țară cu o corabie. Franța era din punct de vedere social și economic într-o profundă decadentă. Drumurile erau precum „terenurile arate”, călătoriile erau periculoase din cauza tâlharilor și peste tot era sărăcie și corupție. Industria și comerțul se prăbușeau, iar războiul civil din interior era alimentat de revolte regaliste.

2. CONSULATUL (1799-1804)

Sub pretextul amenințării unei noi conspirații, Napoleon preia puterea. Este numit comandantul trupelor din Paris, adunările legislative sunt mutate în afara Parisului, Directorii demisionază sau „sunt puși sub protecția poliției”, opoziția din Consiliul celor Cinci Sute este anihilată cu ajutorul grenadierilor. Cu sprijinul câtorva adepți,

dar mai ales cu cel al armatei, Bonaparte execută cu succes lovitura de stat de la 18 Brumar / 9 noiembrie 1799, care a însemnat sfârșitul Directoratului.

Generalul în vârstă de 30 de ani a instaurat o dictatură militară luând în mâinile sale întreaga putere. Baza juridică a noului regim, Consulatul, a fost **Constituția anului VIII**, din 13 decembrie 1799, elaborată de abatele Sieyès și modificată radical de Napoleon pentru a corespunde intențiilor sale. Prevederile Constituției anului VIII demonstau faptul că recent constituita democrație franceză era departe de a fi una consolidată. Abandonând principiul separației puterilor în stat, noua constituție permitea amestecul direct al consuliilor în zona puterii legislative.

Puterea legislativă era împărțită între 4 adunări: *Consiliul de Stat* care pregătea proiectele de legi, *Tribunalul* care le discuta, *Corpul legislativ* care le adopta sau respingea fără dezbateri și *Senatul* care verifica constituționalitatea legilor. Conform Constituției, puterea executivă era exercitată de 3 consuli aleși pe 10 ani de Senat. Singurul care avea în realitate puterea era primul consul Napoleon Bonaparte. El avea inițiativa legilor pe care apoi le promulga, numea consilierii de stat, miniștrii și funcționarii, comanda armata, declara război și încheia pace. Ceilalți doi consuli aveau doar un vot consultativ și o prezență formală în actul de guvernare.

În timpul Consulatului, Napoleon a depus o febrilă activitate de organizare a statului în toate domeniile. Principiile liberale ale Revoluției în administrație, puterea colegiilor, alegerea și autonomia conducerilor locale, au fost abandonate pentru o centralizare excesivă și riguroasă. Din punct de vedere administrativ, țara era împărțită în departamente, aflate sub conducerea unor prefecți numiți de primul consul și răspunzători în fața acestuia. Districtele se vor numi arondismente și aveau la conducerea lor subprefecți, iar comunele aveau în frunte primari. Cei mai influenți colaboratori ai lui Napoleon din perioada Consulatului au fost miniștrii Poliției Joseph Fouché, de Externe – Talleyrand, de Finanțe – Gaudin, de Interne – Chaptal.

Organizarea judiciară a fost adaptată la noua structură administrativă. Astfel, fiecare canton avea un judecător de pace pentru cauze mărunte, fiecare arondisment deținea un tribunal civil de primă instanță, fiecare departament avea un tribunal penal. În întreaga Franță existau 29 de curți de apel, iar la Paris se găsea Tribunalul de Casație, instanța supremă. Judecătorii erau numiți de primul consul și erau inamovibili.

Banca Franței a fost întemeiată în 1800 ca o instanță privată, acordându-i-se dreptul exclusiv de emisiune monetară. În martie 1803 o lege crea francul de 5 grame de argint, faimosul franc germinal care avea să rămână stabil până în 1914.

Legea din 1801 a instituit liceele în locul școlilor centrale, considerate prea independente și prea ambițioase. Ele vor fi supuse unei discipline militare, iar studiile se bazau aproape exclusiv pe latină și matematică. Învățământul era structurat pe trei etape: învățământul primar pe care Napoleon l-a lăsat în seama comunităților locale, învățământul secundar reprezentat de licee și de colegiile comunale și învățământul superior rezervat facultăților și academiilor. Acum apare bacalaureatul care permitea accesul în învățământul superior.

Reconcilierea cu papalitatea s-a petrecut în 1801, când s-a semnat Concordatul dintre statul francez și Papa Pius VII. În preambulul documentului se recunoștea religia catolică ca religie a majorității francezilor. Primul consul urma să-i numească pe episcopi, cărora Papa le acorda investitura religioasă. Episcopii și preoții depuneau jurământ de fidelitate în fața guvernului. În schimb ei primeau un salariu iar bisericile lor puteau beneficia de un anumit sprijin material. Papalitatea renunța să mai revendice bunurile naționalizate în 1789 și se aplanau neînțelegerile provocate de Constituția civilă a clerului din 1790. Pentru a grăbi reconcilierea dintre francezi, Napoleon a permis revenirea în patrie a miilor de emigranți, mai ales nobili și a instituit Legiunea de Onoare în 19 mai 1802. Această distincție va fi acordată noii aristocrații militare și birocratice creată de Napoleon în dorința de a-și legitima puterea.

Codul civil promulgat în 1804, consacra dispariția legislației feudale și întărea principiile din 1789: libertatea persoanei, egalitatea în fața legii, libertatea muncii, dreptul nelimitat la proprietate, libertatea de conștiință. Numit ulterior Codul Napoleon își dezvăluie limitele în reglementările care vizează familia și legislația muncii. Astfel, șeful familiei, soțul, deține autoritatea deplină asupra femeii, care datorează „supunerea soțului ei”, și asupra copiilor pe care îi poate dezmoșteni sau trimite la închisoare, fără judecată, pe o durată de 6 luni. Se introduc „cărțile de muncă”, se interzic grevele și asociațiile sindicale, iar patronilor li se dă credit în conflictele cu muncitorii pe baza unei declarații verbale. Codul civil a fost urmat în 1808 de Codul comercial iar în 1810 de Codul penal. Peste tot unde a fost introdus de armatele franceze biruitoare, Codul Napoleon cea mai eficace armă împotriva regimurilor feudale și a dat un impuls decisiv în adoptarea de legislații moderne, burgheze.

Continuau să fie prevăzute pedepse specifice timpurilor trecute, precum pierderea mâinii drepte sau stigmatizarea. Toate serveau, desigur, autorității noului regim.

Monarhii din Europa îl socoteau pe Napoleon Bonaparte „un Robespierre călare” și au intensificat atacurile asupra Franței. Primul consul reia campania din Italia, trece Alpii și îi înfrânge pe austrieci la Marengo (14 iunie 1800), recucerind Lombardia. Austria e silită să încheie pace la Luneville (9 februarie 1801), recunoscând cuceririle franceze din Italia, Belgia și de pe Rin, stabilite la Campo-Formio (1797). Rămasă singură, Anglia se afla într-o situație economică și militară precară. Guvernul tory condus de William Pitt demisionează, iar noul guvern whig

încheie pacea de la Amiens (25 martie 1802), care, deși numită „pacea perpetuă”, a durat doar 1 an. Anglia renunță la toate cuceririle cu excepția Ceylonului și Trinidad, iar insula Malta urma să fie retrocedată ordinului religios al cavalerilor de Malta.

În timpul Consulatului, ca rezultat al măsurilor autoritare promovate, Franța și-a recăpătat liniștea internă și a regăsit pacea externă. Bazându-se pe o economie controlată și pe o armată tot mai puternică, Franța devenea un pretendent serios la hegemonia asupra Europei.

3. IMPERIUL (1804-1815)

Ca o recunoaștere a succeselor sale, în anul 1802 Napoleon este ales, prin plebiscit, prim-consul pe viață. Aceasta nu a fost decât o etapă intermediară spre instaurarea puterii personale absolute. În anul 1804, echilibrul intern și cel extern erau din nou puse sub semnul întrebării: Anglia redeschisese conflictul militar, Fouché descoperă un nou complot regalist. Conjunctura favorabilă nu este ratată, astfel că Napoleon se proclamă „împărat al tuturor francezilor”, iar Franța devine imperiu.

În 1804 Napoleon a promulgat **Constituția anului XII** care decidea că „Guvernul Republicii franceze va fi încredințat unui împărat”. Astfel, primul consul a devenit Napoleon I „împărat al francezilor”, iar încoronarea s-a desfășurat în catedrala Notre-Dame din Paris în prezența Papei Pius VII, la 2 decembrie 1804.

În noua sa calitate, Napoleon continuă politica promovată anterior. Pentru prevenirea comploturilor este accentuat controlul polițienesc asupra societății: tribunalele speciale sunt conduse de „magistrați pentru liniștea publică”, se reintroduce practica trimiterii la închisoare fără judecată sau arestul la domiciliu, iar ministrul poliției beneficiază de puteri extinse.

Formarea unei noi nobilimi supuse împăratului ia amploare. Pe lângă curtea imperială se creează noi demnități ce aduc venituri și privilegii deținătorilor acestora. Generali meritoși sunt ridicați la rang de mareșali ai Franței și împroprietăriți cu vaste domenii.

Imperiul napoleonian a fost o perioadă de prosperitate economică pentru burghezia franceză. În industrie s-au introdus procedee și mașini noi, în agricultură se generalizează consumul cartofului și se descoperă procedeul extragerii zahărului din sfeclă, putându-se înlocui trestia de zahăr importată. Napoleon a inițiat un vast program de construcții: cheiuri și porturi modernizate, drumuri peste Alpi, canale navigabile pe râurile interioare. În pictură și arhitectură se impune stilul neoclasic ilustrat de David, pictorul preferat al împăratului, iar în artele decorative se vorbește de stilul Empire. Progresul științelor a fost urmărit cu interes de împărat iar savanții au fost onorați și promovați în Institutul Franței. Matematicienii Monge, Lagrange, Laplace, Cauchy, fizicienii Arago și Ampère sau Lamark sau Cuvier în domeniul științelor naturale, au activat în perioada napoleoniană.

Autoritarismul politic și cumpărarea de favoriți au fost dublate de reorganizarea armatei. Principiile de bază ale acestui program erau asigurarea unității de comandă și a flexibilității în acțiune. S-au creat unități de cca. 25 000-30 000 soldați, la care se adăugau corpuri de cavalerie, unități de artilerie și mai multe unități de elită, între care cea mai importantă era Garda Imperială. Comanda unităților era asigurată de celebrii mareșali, precum Ney, Murat, Lannes, Soul, Jounot, Jourdin sau Bernadotte. A fost introdus serviciul militar obligatoriu pentru toți tinerii între 20 și 25 de ani. Astfel s-a format „Marea armată” care, în anii 1805-1806, număra cca. 600 000 de oameni. Este armata care va asigura gloria militară a împăratului în anii următori.

Îngrijorate de ascensiunea Franței și simțindu-se sfidate de proclamarea Imperiului, Anglia, Rusia, Prusia și Austria formează cea de-a treia coaliție antifranceză. Aceasta va prilejui însă cele mai faimoase victorii ale lui Napoleon Bonaparte.

Începutul campaniei nu a fost tocmai fructuos pentru francezi: flota franceză a fost distrusă la Trafalgar (21 octombrie 1805) de amiralul englez Nelson și Napoleon a trebuit să abandoneze planurile de invadare a Marii Britanii. Înfrângerea a fost decisivă de această dată, Anglia păstrând supremația asupra mărilor până la sfârșitul războiului. Pe uscat, însă, francezii sunt imbatabili. Întâi la Ulm, apoi la Austerlitz (2 decembrie 1805), în Boemia, Napoleon obține strălucite victorii împotriva armatelor austriece și rusești. Imperiul Habsburgic este forțat să încheie pace separat, la Pressburg (Bratislava), 26 decembrie 1805, pierzând Veneția și Dalmația. Napoleon desființează în 1806 Sfântul Imperiu Romano-German creat în 962 de Otto cel Mare și comasează statele germane în Confederația Rinului al cărei „protector” se proclamă. În toamna anului 1806 Prusia sare în ajutorul aliatelor sale, declarând război Franței. Soarta i-a fost rapid decisă, Prusia fiind înfrântă în numai 6 zile în bătălia de la Jena. Berlinul era ocupat și din acest oraș a fost impusă blocada continentală împotriva Angliei (noiembrie 1806). Se interzicea orice comerț sau corespondență cu insulele britanice și se declanșa un necruțător război vama. Rămasă singură, Rusia a fost înfrântă la Eylau (8 februarie 1807) și Friedland (14 iunie 1807). Cea de-a treia coaliție antifranceză înceta să mai existe.

Prin pacea care s-a încheiat la Tilsit, harta politică a Europei era substanțial modificată, o parte din teritoriile Prusiei fiind reunite în Regatul Westfaliei, Marele Ducat al Varșoviei, înființat cu acest prilej, și alte state înființate

de Napoleon fiind puse sub conducerea diversilor membri ai familiei împăratului sau a unor aliați fideli. Mai importantă era însă alianța cu țarul Rusiei, Alexandru I, împreună cu care a împărțit practic Europa. Era momentul de apogeu al marelui imperiu napoleonian.

În timpul campaniei împotriva celei de-a treia coaliții, Napoleon a folosit și o nouă armă, cea economică. Nereușind să se confrunte direct și decisiv cu armata engleză, Napoleon încearcă să sufocă economia engleză, punând-o în imposibilitatea de a-și vinde produsele, prin blocada continentală. Blocada trebuia să aibă și un al doilea efect: să protejeze economia franceză, să asigure acesteia noi piețe de desfacere.

În pofida contrabandei care a înflorit pe coastele Atlanticului, efectele blocadei au început să se arate curând. În 1811, balanța de plăți a Angliei se dezechilibrase vizibil și, dacă evenimentele politico-militare nu ar fi luat o direcție favorabilă Angliei, perspectivele sale economice ar fi fost sumbre.

Încercarea Franței de a impune blocada întregii Europe a condus-o însă spre noi conflicte care, deși i-au mărit teritoriul, au apropiat sfârșitul Marelui Imperiu. Napoleon a fost nevoit să ocupe Portugalia și Statul Papal, în 1807-1808 și apoi Spania, în 1808. Reacția imediată a Austriei se încheie însă cu o nouă înfrângere, cea de la Wagram (5 iulie 1809). A fost ultima mare victorie a lui Napoleon.

Marele Imperiu ajunsese la întinderea sa maximă: Franța în granițele sale naturale (Rin, Alpi, Pirinei), teritoriile anexate, statele satelit (formal independente, dar conduse de membri ai familiei Bonaparte), statele aliate – Austria, Prusia, Rusia – aduse pentru anumite perioade de timp sub influența Franței, pe căi diplomatice sau militare. Chiar și Suedia a trebuit să accepte, în 1810, un mareșal francez ca moștenitor al tronului.

Îndelungii ani de război începeau să-și arate efectele. Criza financiară reapare, Napoleon fiind nevoit să reintroducă taxe pe care el însuși le înlăturase în trecut. Războiul devine tot mai costisitor, iar efectele sale economice nu mai sunt evidente, burghezia nu-l mai sprijină pe suveran cu entuziasmul de altădată. Recoltele proaste din 1811 au făcut să reapară criza alimentară și, o dată cu ea, raționalizarea consumului, chiar și pentru armată. Obligat să intervină în Spania și Portugalia, unde blocada era tot mai des încălcată, Napoleon înregistrează și primele insuccese militare. Războiul de gherilă declanșat de spanioli blochează în peninsula trupe dintre cele mai bune.

În noul context politico-militar, stabilitatea alianței cu Rusia intra pe o pantă descendentă. Interesele divergente din zona Balticii, din Marele Ducat al Varșoviei și problemele ridicate de nerespectarea blocadei continentale, îl determină pe Napoleon să atace Rusia. A fost decizia sa fatală, căci, spre deosebire de campaniile sale anterioare, nu și-a mai putut învinge adversarul într-o luptă decisivă. Victoria de la Borodino împotriva generalului Kutuzov nu a putut salva situația. În 7 septembrie 1812, Napoleon intra în Moscova, dar orașul era în ruine. Fără a găsi o soluție de aprovizionare și în condițiile venirii iernii, Napoleon ordonă retragerea. Hărțuită permanent de cazaci, decimată de boli și de cumplita iarnă rusă, întâlnind în calea sa orașe și sate distruse, Marea Armată de la începutul campaniei a fost pierdută în stepele Rusiei.

Încurajat de rezultatul războiului, țarul Alexandru I pune bazele celei de-a patra coaliții antifranceze. Formată din Prusia, Rusia, Anglia și Austria, aceasta a acționat în condiții favorabile: Marea Armată pierise, războiul de gherilă din Spania bloca numeroase alte trupe, populația din restul imperiului era tot mai ostilă, resursele la care putea apela Napoleon pentru refacerea armatei erau tot mai limitate. În aceste condiții, Napoleon este înfrânt în Bătălia Națiunilor de la Leipzig (16-19 octombrie 1813), Parisul este cucerit (31 martie 1814), iar împăratul obligat să abdice (6 aprilie 1814) și să se retragă pe Insula Elba.

Imediat după înfrângerea de la Leipzig, întreg imperiul s-a prăbușit. Burbonii au fost readuși la tronul Franței prin Ludovic al XVIII-lea. Această revenire nu s-a bucurat însă de unanimitatea aliaților, între care au intervenit repede divergențe. Unitatea coaliției a fost însă salvată chiar de Napoleon. Încurajat de dezbinarea aliaților, Napoleon părăsește Insula Elba, se întoarce la Paris pentru a fi reîntronat, fără să se tragă nici un glonț, urmând să înceapă aventura celor 100 de zile. Acesta începe să viseze la refacerea marelui imperiu. Obține chiar câteva victorii. Pentru scurt timp însă, căci este înfrânt în bătălia de la Waterloo, din 18 iunie 1815. Silit din nou să abdice (22 iunie 1815), Napoleon a fost exilat pe insula Sf. Elena (octombrie 1815), unde a murit în condiții neclare, câțiva ani mai târziu (5 mai 1821).

Concluzionând, perioada 1795-1815 în care Napoleon guvernează Franța, acesta concentrează puterea politică în mâna sa, instaurând un regim autoritar întemeiat pe cenzură și control polițienesc, fiind totodată o perioadă în care se realizează nenumărate reforme în domeniul legislativ, administrativ, fiscal, juridic și în învățământ și economie. În aceeași perioadă harta politică a Europei suferă anumite modificări prin intervențiile lui Napoleon în încercarea de a forma Imperiul universal, lucru care a stârnit de fiecare dată mânia Marilor Puteri, care s-au coalizat de mai multe ori împotriva Franței.